

FELSEFE DÜNYASI

2007/1 Sayı: 45

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR

Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenışehir / ANKARA

Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:

Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA

Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

KARL JASPERS'İN TARİH FELSEFESİNDE İNSANLIK TARİHİNİN BELİRLEYİCİ BİR DÖNEMİ OLARAK 'MİHVER ÇAĞ' (ACHSENZEIT)

Hasan ÇİÇEK**

"Tarih olmaksızın ruhumuz soluğunu yitirir"¹

Giriş

İnsan sosyal bir varlık olduğu gibi, bilen bir varlıktır da. Bu bilgililik onu "tarihsel bir varlık" da kılmaktadır. Bunun içindir ki eğer "insan hayvan gibi yalnız 'şimdi' içinde yaşasaydı, o zaman insanın yapıp etmeleri arasında bir süreklilik söz konusu olmayacaktı."² İnsanın bu günü gibi, dünü ve yarını vardır. Bu gün, insanın sahip olduğu geçmişin devamı ve yarınının hazırlayıcısıdır. Bu nedenle "insanın yapıp etmeleri 'şimdi' içinde olup bitmez; onlar zamanın boyutlarına yayılmışlardır."³ Zamandaki bu boyutluluk insanı tarihsel bir varlık kılmaktadır. Böylece insan hem tarih yapan hem de tarih yazan bir varlık olma özelliği kazanır. Bunun içindir ki tarih, "insanlığın fiil ve fikirlerinin gelişmesini takip eden bilgi"⁴ olarak tanımlanır. Bu nedenle birçok düşünür, tarih üzerine kafa yorar veya insanlığın geçmişini irdeler.

Yirminci yüzyılın etkili felsefe akımlarından biri sayılan egzistansiyalizmin, önde gelen temsilcilerinden biri olan Alman filozof Karl Jaspers (1883-1969) de, üzerinde konuştuğumuz her şeyin insanda bulunduğu; düşünen, davranışta bulunan ve yaratan varlıklar olarak insanların tarihin içinde olduğunu; tarihi meydana getirdiğini ve aynı zamanda ona teslim olduğunu⁵ dile getirerek; insanın tarih yapan, aynı zamanda bu

* 'Mihver', "bir konunun-en önemli kısmı veya konunun ağırlık merkezi" anlamına geldiğinden; Jaspers'in, "insanlık tarihinin belirleyici bir dönemi" anlamında kullandığı "Achsenzeit" in karşılığı olarak; "insanlık tarihinin en önemli kısmı veya insanlık tarihinin dönüm noktası" anlamında "Mihver Çağ" kavramını kullandım. Ayrıca, Amerikalı düşünür Marshall G. S. Hodgson da Jaspers'in bu terimini "Axial Age" olarak İngilizce'ye çevirmiş; Hodgson'ın eserini Türkçe'ye çevirenler de bunun karşılığı olarak "Mihver Çağ" kavramını kullanmışlardır. Bkz. M.G.S. Marshall, *İslam'ın Serüveni* C.I, Çev.: M. Karabaşoğlu vd., İstanbul, 1995, s. 45-50.

** Yrd. Doç. Dr., Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. E-posta: hcicek@yyu.edu.tr

¹ Karl Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, Çev.: Sedat Umran, İstanbul 1995, s. 42.

² Takıyetin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, İstanbul 1988, s. 14.

³ a.g.e., s.14

⁴ A. Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usûl*, 4. Baskı, İstanbul 1985, s. 2.

⁵ Karl Jaspers, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, 10. Auflage, München-Zürich 1985, s.59

tarihi yazan bir varlık olduğuna ve bu özelliği ile de farklılaştığına dikkat çeker.

Jaspers'e göre, her ne kadar bütün bilimler gibi tarih de sınırlandırmalara maruz⁶ kalsa da "tasarımlanamaz çağlardan beri insanlar tarihlerini, efsanelerle ve menkıbelerle, yazının icadından beri onları unutulmaktan kurtarmak için insanların deneylerini ve davranışlarını not etmekle biliyorlardı."⁷ Böylece insanlık yapıp etmelerini kayıt altına alarak, kendilerinden sonra gelen kuşaklara deneyimlerini aktararak, onlara hazır bilgi sunarak, kendilerinden sonraki gelişmelere de katkıda bulunup, diğer varlıklardan farkını ortaya koyar.

Jaspers'in etkilendiği düşünürlerden biri olan Nietzsche de insanın insan olmasını, geçmiş hayat için kullanabilmesine ve olmuş olanlardan tekrar tarih yapabilme kuvvetine sahip olmasına bağlıdır.⁸

Karl Jaspers, bir çok konuda olduğu gibi tarih konusunda da özgün görüşler ortaya koyar. Birçok eserinde konuyla ilgili açıklamalarda bulunan Jaspers, *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (Tarihin Kaynağı ve Hedefi) adıyla da sadece tarihsel konulardaki görüşlerini ihtiva eden bir eser kaleme alarak, özgün bir tarih felsefesi yapar. Tarihle ilgili özgün değerlendirmelerinden biri de insanlığın gelişmişliğinin kökeninde insanlık için belirleyici bir tarihsel kesit görmesi ve bunu "Mihver Çağ" (Achsenzeit) olarak nitelemesidir.

Bu araştırmada Jaspers'in "Mihver Çağ" (Achsenzeit) kavramı ile ilgili görüşleri üzerinde durulacaktır.

Mihver Çağ (Achsenzeit)

Jaspers, insanlığın en önemli ve belirleyici çağının bazılarınca farklı kabul edildiğini, bu konuda farklı düşünenlerden birinin de Hegel olduğunu belirtir ve onun konuyla ilgili görüşünü verir: "Her tarih İsa'ya gider ve ondan gelir; Tanrı'nın oğlunun ortaya çıkışı, dünya tarihinin odağıdır."⁹ Jaspers, bu anlayışa karşı çıkar ve insanlık tarihinin belirleyici dönüm noktasının İsa'dan önceki 500 yıllık bir zaman dilimi olduğunu; bunun M.Ö. 800-200 yılları arasına tekabül ettiğini belirtir¹⁰ ve bu beş yüz yıllık dönemin insanlığın gelişmişlik tarihinin mihveri olduğunu savunur.¹¹

⁶ Karl Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, Ungekürzte Ausgabe, München 1963, s.291- 292

⁷ Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, s.37

⁸ Bkz. Gerhard Ritter, "Tarih ve Hayat Nietzsche İle Bir Münakaşa, Çev.: Bekir Sıtkı Baykal, A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, C.II, S.2, Ankara, 1944, s.251

⁹ Karl Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, Ungekürzte Ausgabe, München 1963, s.19

¹⁰ Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, s.19

¹¹ Söz konusu tarihin insanlık için önemli bir kesit olduğunu ifade eden başka yazarlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri de yüzyılımızın sayılı Sinojoloji uzmanlarından biri olan Wolfram Eberhard'tır. Eberhard bu konuda şunları söyler: "M.Ö.500 yılları beşer tefekkürü için çok ehemiyetli olan bir devirdir. Yunanistan'da Sokrat ve Plato, Hindistan'da Buda ve Çin'de Laoise ile Konfüçyüz gibi tarihin yetiştirdiği beş büyük adam, hemen hemen aynı zamanda yaşıyordu." Bkz. Wolfram Eberhard, "Eski Çin Felsefesinin Esasları", A.Ü.Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. II, Sayı: 2, Ankara 1944, s. 265.

Filozof, bu nedenle batı dünyasındaki gelişmişliğin kökeninde, sözünü ettiği odak çağa tekabül eden Eski Yunan'ı görür¹² ve bu konuda "Eski Yunan düşüncesi, bizim için örnek teşkil eder"¹³ açıklamasını yapar. Çünkü bu dönemde insanlık için önemli kazanımlar söz konusudur. Bundan dolayı "Mihver çağ" insanlık tarihinin en önemli ve en parlak zamanıdır.

Bu tarihsel kesitte sadece Eski Yunan'da değil, dünyanın farklı bölgelerinde önemli gelişmeler olmuştur. Jaspers bunu şöyle ifade eder: "Bu dönemde Çin'de Konfüçyüs, Laotse; Hindistan'da Upanişadlar ortaya çıktı, Budha Yaşadı; İran'da iyi ve kötü arasındaki kavgayı hayatın temeline koyan Zerdüş; Filistin'de İlyas'tan Yuşa'ya ve diğerlerine kadar Peygamberler; Yunan'da Homer; filozoflar: Parmenides, Heraklit, Platon; trajedi yazarları; Thukydides ve Archimedes yaşadılar."¹⁴

Jaspers'e göre mihver çağda din ve felsefe alanında ana sorular sorulmuş ve hala bizim için ölçü teşkil eden cevaplar verilmiştir.¹⁵ İşte Jaspers'in, bu çağın önemi ile ilgili düşünceleri: "İnsanın ilk kez bir bütün olarak varlığın, kendisinin ve sınırlarının bilincine ulaşması, bu çağın yeniliğidir. İnsan dünyanın korkunçluğunu ve kendi güçsüzlüğünü öğrendi. İnsan bu çağda kendi varlığının derinliğinde ve Aşkın olanın açıklığında olanları öğrendi. Bu zaman diliminde, bu güne kadar gelen düşüncenin temel kategorileri ortaya kondu."¹⁶

Jaspers, Reichenbach'ın, "felsefe ilkin 19. yüzyıldan bu yana vardır" şeklindeki önermesine karşı çıkar ve "19.Yüzyıldan bu yana başlayan felsefenin iki bin beş yüz yıllık eski felsefenin bulunduğu yerde ne anlamı vardır?"¹⁷ Diye sorar ve "iki bin beş yüz yıllık felsefe tarihinin bütünü, insanın kendi varlığının bilincine varmasının, biricik büyük anı gibidir"¹⁸ açıklamasını yaparak, mihver çağa göndermede bulunur.

İnsan bu dönemde sadece varlığının derinliğine varmakla kalmaz; kendisi ve evren hakkında mitolojinin dışında araştırmalar ve açıklamalar yapmayı dener. Çünkü "bu dönemde efsane-söylence (mythishe) çağı sona ermiştir."¹⁹ Bunun için Jaspers, "bu çağda ilk kez filozoflar vardır; insanlar birey olarak kendi kendileri hakkında düşünmeye cesaret ettiler"²⁰ şeklinde açıklama yapar. Düşünürümüz, bu durumu, "insan bu çağda kendi kendine dönmüştü"²¹ şeklinde dile getirir. Öyleyse bu dönemde artık düşünürler bizzat olgular hakkında araştırmalar yapmak yoluyla varlığı öğrenmeye başlayarak, felsefe ve bilim alanında ilerleme sağlamışlardır.

¹² Jaspers, *Die Geistige Situation Der Zeit*, 5.aufgabe, Berlin-Newyork 1979, s. 9-10.

¹³ Jaspers, *Von Der Wahrheit*, s. 432.

¹⁴ Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, s. 20.

¹⁵ Jaspers, *Felsefi Düşüncünün Küçük Okulu*, s. 34.

¹⁶ Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, s. 20.

¹⁷ Jaspers, *Felsefe Nedir?* Çev.: İ.Z.Eyüboğlu, 4. Baskı, İstanbul 2000, s. 189.

¹⁸ Jaspers, a.g.e., s.138 -

¹⁹ Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, s.21

²⁰ A.g.e., s.22

²¹ A.g.e., s.22

Bu zaman dilimindeki olumlu gelişmelerin sadece Eski Yunan'da değil bir çok medeniyette eş zamanlı yaşandığını Jaspers, "*Çin'de düşünürler, Hindistan'da zahitler (asketen), Yunanistan'da filozoflar, Filistin'de peygamberler, farklı olsalar da, benzer şeyleri amaçlamışlardı*"²² şeklinde dile getirerek, insanlığın hem kaynağının (bkz. Şema I) hem de ilk düşünsel ve pratik gelişme gösterme çağının aynı olduğunu ileri sürer

Jaspers, düşünce tarihinde ortaya çıkan görüşlerin ve felsefelerin birbiriyle ilişkisini, "*kanımca bu güne değin gelen süreklilik, gerçekte, büsbütün kesintiye uğramamıştır; yeniden araştırılınca, bu gün herhangi bir yerde, geçmiş çağların düşüncesine temel atmayan, onun bir yankısı, bir yinelenmesi olmayan bir düşüncenin bulunamayacağı görülür*"²³ şeklinde açıklar.

Bu çağın siyaset felsefesi açısından da önemi vardır. Birçok siyasal kurum bu çağda tartışılmış veya kurumsallaşmıştır. Jaspers'e göre, önceleri herkesin herkesle savaşı vardır.²⁴ Çekilmez hale gelen kavgalardan kurtulmak için çabalara geçildi. Bu dönemde, insanların en iyi biçimde nasıl birlikte yaşayıp yönetilecekleri yönlendirilecekleri düşünüldü. Adeta bu çağda reform düşüncesi davranışlara egemendir.²⁵ Bu dönemden önce küçük şehirler ve küçük devletler vardır. Fakat bunlar hesaba katılacak kadar sistemli ve büyük değildirler.

Filozofa göre, bugünkü anlamda devletler mihver çağın ürünüdürler ve insan düşüncesinin o günkü çabalarıyla ortaya çıkmışlardır. Bu çağda ilk kez birlikte yaşam ve yönetim üzerine düşünülür. Farklı kültürlerdeki düşünsel benzerlikler hesaplandığında Jaspers'in ne dediği daha iyi anlaşılır. Ona göre Konfüçyüs'ün devlet umudunun akamete uğraması ile Platon'un Syrakus'taki deneyiminin başarısızlığı arasında sosyolojik bir benzerlik vardır. Keza Konfüçyüs'ün, geleceğin devlet adamlarını yetiştiren okulu ile Platon'un "Akademi"si arasında da sosyolojik bir benzerlik vardır.²⁶

Büyük devletlerin bu dönemde ortaya çıkması tesadüf değildir. Büyük devletler kargaşayı ortadan kaldırıp, insan hayatına düzen verdiler. Öyleyse tarihteki "*bu kargaşanın bitmesi önce siyasidir*"²⁷ İnsanlar siyaset sayesinde düzen bulmuşlardır. Jaspers'e göre bunun kanıtı, "*aynı dönemde Çin'de, Hint'te ve Batı'da (Helen ve Roma İmparatorlukları) büyük egemen devletlerin ortaya çıkması*"²⁸dır. Böylece, Mihver Çağ insanlığın sanat, bilim, felsefe din ve siyaset alanındaki en önemli dönemdir.

Sonuç

Görüldüğü gibi Jaspers için mihver çağ, hemen hemen her alanda büyük gelişmelerin yaşandığı bir dönem, dolayısıyla insanlık tarihi için belirleyici bir çağ veya insanlık

²² Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, s.22

²³ Jaspers, *Felsefe Nedir?*, s.189

²⁴ Jaspers, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, s.23

²⁵ A.g.e., s.24

²⁶ A.g.e., s.24

²⁷ A.g.e., s.24

²⁸ A.g.e., s.24

ğın olumluya doğru evrilmesinde dönüm noktasıdır.

Bazı düşünürlerin, bazı dünya görüşlerinin hatta dinlerin, tarihin belli bir dönemini önemli ya da belirleyici olarak gördüklerini biliyoruz. Karl Jaspers de insanlık için belli bir tarihsel kesiti belirleyici görmektedir. Tarihe bakıldığında Jaspers'in sözünü ettiği tarihi kesitte önemli gelişmelerin olduğu görülür. Söz konusu tarihlerde dünyanın çeşitli bölgelerinde insanlık adına önemli, olumlu ve belirleyici değişimlerin olduğu çeşitli tarih kaynaklarıncı da belirtilmektedir.

Felsefe, bilim ve din alanında, yeni ve özgün anlayış ve tutumların bu dönemde göze çarptığı, bu dönemde ortaya çıkan düşüncelerin yazıyla kaydedildiği bir gerçektir. Bu da Jaspers'in bu düşüncesinin yabana atılmaması gerektiğini ortaya koyar.

ABSTARCT

AS A CHARACTERISTIC PERIOD OF MANKIND PAST AXIS AGE (ACHENZEIT) IN KARL JASPER'S HISTORY PHILOSOPHY

As a Characteristic Period of mankind Past Axis Age (Achenzeit) in Karl Jasper's History Philosophy Jaspers, determines the period when B. C. 800 and 200 that five hundred years is focus of mankind's developing. According to Jaspers, the basic Questions about philosophy, science and religion were inquired in this period. Simultaneously these questions were answered that are still accepted measure. Therefore, this age (Achenzeit) is the most important and characteristic period of the mankind's past.

Key Words: Jaspers, Past, History Philosophy, Human, Axis Age (Achenzeit), Mankind

KAYNAKÇA

Eberhard, Wolfram, "Eski Çin Felsefesinin Esasları", *A.Ü.Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. II, Sayı: 2, Ankara 1944.

Jaspers, Karl, *Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte*, Ungekürzte ausgabe, München 1963.

-----, *Die Geistige Situation Der Zeit*, 5.aufgabe, Berlin-New York 1979.

-----, *Von Der Wahrheit*, 4.Aufgabe, München-Zürich 1991.

-----, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, 10.Aufgabe, München-Zürich 1985.

-----, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, Çev. Sedat Umran, İstanbul 1995.

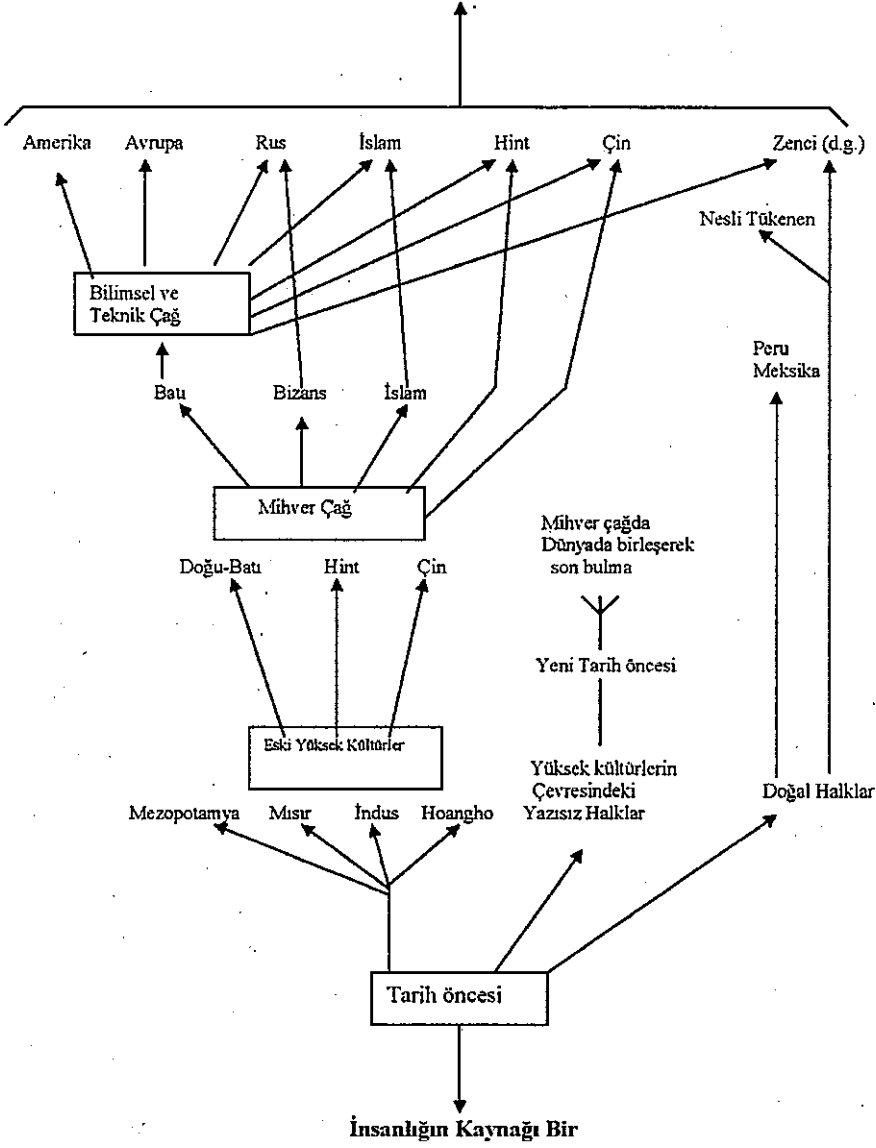
Hodgson, Marshall G. S., *İslam'ın Serüveni C.I*, Çev.: Metin Karabaşoğlu vd., İstanbul 1995.

Mengüşoğlu, Takiyettin, *İnsan Felsefesi*, İstanbul 1988.

Ritter, Gerhard, *"Tarih ve Hayat Nietzsche İle Bir Münakaşa"*, Çev.: Bekir Sıtkı Baykal, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, C. II, S. 2, Ankara 1944.

Togan, A. Zeki Velidi, *Tarihte Usûl*, 4. Başkı, İstanbul 1985.

Yeryüzündeki İnsanlık Dünyası

Şema I; Jaspers İnsanlığın kaynağının aynı olduğunu ve yukarıdaki gibi bir gelişme seyri çizdiğini dile getirir. Bkz. Karl Jaspers. Vom Ursprung Und Ziel Der Geschichte, s.48